

مفهوم شناسی امر به معروف و نهی از منکر

نجمه زارع

دانشجوی کارشناسی ارشد دانشگاه اسلامی واحد نجف آباد

Email:n_zare90@yahoo.c

دکترمهری اذانی

استادیار گروه جغرافیادانشگاه آزاد اسلامی نجف آباد |مسول کمیته پژوهشی زنان نجف آباد

Email:mehriazani@yahoo.com

چکیده

امر به معروف و نهی از منکر در کانون تعالیم اسلامی قرار دارد . در فرهنگ اسلامی طبق مبانی اسلامی کلمه «معروف» شامل همه هدف های مثبت اسلامی و کلمه «منکر» شامل همه هدف های منفی اسلامی می شود . امر به معروف و نهی از منکر گرچه با تعبیر امر و نهی است ، ولی به نص حدیث و فقه و تاریخ قطعی اسلامی ، شامل هر وسیله مشروعی است که برای این هدف ما بتوان استفاده کرد و این ساختمان را نگه داشت و توسعه داد ؛ مقصود از آن تنها امر و نهی لفظی نیست بلکه مقصود استفاده کردن از هر وسیله مشروع برای پیشبرد هدف های اسلامی است . اسلام از باب اینکه نخواستہ موضوع امر به معروف و نهی از منکر را به امور معینی مثل عبادات ، معاملات ، اخلاقیات و ... محدود کند کلمه عام آورده است . روش تحقیق براساس هدف بنیادی و از جهت ماهیت توصیفی می باشد وبا استفاده از منابع اسنادی و کتابخانه ای گردآوری شده . از یافته های این پژوهش می توان به جایگاه ارزنده ای که اسلام برای این فریضه الهی قائل است اشاره کرد. معروف یعنی هر کار خیری و نیکی که نقطه مقابلش هر کار زشتی است. منکر ، هر چه که زشت و پلید است. آنجا که حقایقی در اجتماع پایمال می شود ، پای امر به معروف و نهی از منکر ، ، مبارزه با منکرات و ترویج

و اشاعه آنچه که اسلام آن را نیک می شناسد در میان می آید و چنین دفاعی در حقوق فردی و اجتماعی افراد نیز مطرح است.

مقدمه

با یک نگاه گذرا به سوره مبارکه «العصر» می فهمیم که ؛ بر خلاف گمان انسان که خیال می کند هر روز به عمرش افزوده میشود ، هر روز که می گذرد از سرمایه او کاسته می شود ، به زمان سوگند که انسان همچون یخ هر لحظه در حال آب شدن است «وَ الْعَصْرُ إِنَّ الْإِنْسَانَ لَفِي خُسْرٍ» پس در برابر هدر رفتن عمر باید چیزی بهتر از عمر به دست آوریم . آنچه بهتر از عمر ماست ایمان و عمل صالح است ، «إِنَّ الدِّينَ أَمْنٌ وَعَمَلُوا الصَّالِحَاتِ» و دیگران را نیز به ایمان و عمل صالح سفارش و دعوت کنیم « و تواصوا بالحق » با پشتکار راه را ببیماییم « و تواصوا بالصبر» . سفارش به حق همان امر به معروف است که شامل فکر حق ، حرف حق ، قانون حق ، رهبر حق و حکومت حق می باشد . امر به معروف نشانه عشق انسان به مکتب است ، عشق انسان به مردم و تعهد و دلسوزی انسان به سلامتی جامعه است . ارتباط میان آن مردم را نشان می دهد و فطرتی بیدار .

نهی از منکر ؛ که بازداشتن از زشتی هاست جامعه را از سقوط نجات می دهد و نوعی انضباط اجتماعی است ، مسأله هشدار و اخطار و یا فریاد در برابر خطرها و انحراف ها مخصوص انسان ها نیست ، در قرآن می خوانیم ؛ همین که مورچه ای دید حضرت سلیمان با لشکرش در حرکتند ، فریاد زد و به سایر مورچگان گفت : به لانه های خود بروید تا پایمال آنان نشوید (نمل / ۱۸) و همین که هدهد در پرواز خود از فضای کشور صبا متوجه انحراف مردم شد و دریافت که مردم خورشید پرستند نزد حضرت سلیمان آمد و با ناله خود از این انحراف شکایت کرد (نمل / ۲۴) بنابراین فریاد در برابر انحراف و دلسوزی برای دیگران نه تنها مسأله ای فطری برای انسانها است بلکه ریشه غریزی در حیوانات هم

دارد (قرآنی، ص ۱۱). امر به معروف و نهی از منکر یک ضرورت عقلی است، کدام عاقل است که سکوت در مقابل خطر و انحراف را پسندیده و آن را محکوم کند؟! کدام عقل است که راهنمایی، دلسوزی، تشویق به کار خیر و جلوگیری از مفسد را لازم نداند؟!

دایره امر به معروف و نهی از منکر چه حدودی را در بر می گیرد؟ آیا امر به معروف و نهی از منکر در قرآن کلی بیان شده؟ چرا امر به معروف و نهی از منکر در اسلام اهمیت دارد؟

ضرورت پژوهش

به فرموده روایات امر به معروف حتی از جهاد در راه خدا مهمتر است؛ زیرا جهاد در تمام عمر بسیار کم اتفاق می افتد؛ ولی این واجب الهی هر شب و روز در برابر چشم مردم جلوگیری می کند اگر امر به معروف و نهی از منکر نباشد، جامعه اسلامی بیمه نمی شود و هر روز اگر هنرمندی مثل سامره یک گوساله ملاتی درست کند، می تواند نسل ما را مورد تهاجم فرهنگی خود قرار دهد، آنقدر اهمیت دارد که امام حسین (ع) فرمود: هدف من از رفتن به کربلا امر به معروف و نهی از منکر است با این فریضه الهی تمام واجبات در جامعه عملی می شود و با نهی از منکر از همه مفسد جلوگیری می شود. (بهرزلیک)

جایگاه امر به معروف و نهی از منکر در اسلام

در اندیشه اسلامی برترین جهاد، امر به معروف و نهی از منکر است. اسلام می گوید «الفضل الجهاد کلمة عدل عند امام جائر»: با فضیلت ترین و برترین جهادها این است که انسان در برابر یک پیشوای ستمگر از عدل دم بزند و سخن عدل مطرح کند. (بهرزلیک، ص ۱۹) از آن جهت امر به معروف و

نهی از منکر فریضه ای بزرگ و دارای اهمیت تلقی می شود که سایر فرائض به وسیله آن به پا می شود.

باید امر به معروف و نهی از منکر باشد تا نمازی باشد ، زکاتی باشد ، حجی باشد ، خمس باشد و معاملات تا قانونی باشد و اخلاقی و ...

همانا امر به معروف و نهی از منکر راه همه پیامبران است . واجبات خدا به این وسیله پیا داشته می شود و راهها به این وسیله امن می گردد ، کسب ها به این وسیله حلال و مظالم به این وسیله باز می گردد . زمین به این وسیله آباد می شود (بهرزلیک ص ۱۹). یکی از آیات قرآن که بر خصلت بارز امت اسلامی در برپایی امر به معروف دلالت دارد آیه ۱۰۴ سوره آل عمران « و لتکن منکم أمة یدعونَ الی الخیر و یأمرون بالمعروف و ینهون عن المنکر و أولئک هم المفلحون » از شما امت چنین امتی باید ساخته شود یعنی همه شما باید چنین امتی باشید؛ امر به معروف و نهی از منکر کنید .

اهمیت دادن اسلام به این فریضه مهم و ارزشی علاوه بر مسئولیت فردی برای مؤمنان ، برای آنها مسئولیت اجتماعی نیز قائل است . امام رضا (علیه السلام) از پیامبر اسلام (صلی الله علیه وآله سلم) نقل می کند : هر گاه مردم امر به معروف و نهی از منکر را به عهده یکدیگر بگذارند یعنی هر کس سکوت کند به انتظار اینکه دیگری امر به معروف و نهی از منکر کند در نتیجه هیچ کس قیام نکند ، پس برای عذاب الهی منتظر و آماده باشند. (بهرزلیک ص ۲۳). قرآن خواری و ذلت ملل گذشته مستند می کند به اینکه امر به معروف و نهی از منکر نداشته اند . وقوع عذاب بر بنی اسرائیل و نجات ناهیان از منکر (اعراف / ۱۶۵) . لعن و عذاب گروهی از بنی اسرائیل به درخواست پیامبرانی چون داوود (ع) و عیسی بن مریم (ع) به خاطر ترک نهی از منکر (مائده / ۷۸) . قرآن به صراحت بهترین امت را مسلمانان معرفی کرده به شرطی که امر به معروف و نهی از منکر کنند ، با آنکه بارها از اهل

کتاب به خاطر تعصبات نابجا و تعریف های نا مشروع و توقعات بیهوده انتقاد کرده اما از گروهی از آنان به خاطر ایمان و تلاوت آیات الهی و امر به معروف و نهی از منکر ستایش کرده (آل عمران / ۱۱۲ و ۱۱۰).

امر به معروف کاری است که خداوند انجام می دهد: «ان الله یأمر بالعدل و الاحسان» (نحل / ۹۰) همانا امر به منکر کار شیطان است « الشیطان یعدکم الفقر و یأمرکم بالفحشاء » (بقره / ۲۶۸) . اسلام نگرش جمعی به این فریضه دارد یعنی همدردی ، همبستگی ، همکاری ، آگاهی، قدرت و نوعی دفاع از حقوق دانست.

رابطه توحید، نبوت و امامت با امر به معروف و نهی از منکر

پیامبر اکرم (صلی الله علیه وآله وسلم) فرمود: " کلمه لا اله الا الله " عذاب الهی را از انسان دور می کند به شرط آنکه این کل مه مبارک مورد تحقیر و استخفاف قرار نگیرد ، مردی از رسول اکرم (صلی الله علیه وآله وسلم) پرسید : چگونه ممکن است کلمه توحید مورد استخفاف قرار می گیرد؟! فرمود : اگر گناهان علنی انجام گیرد و کسی گناهکار را نهی نکند و او را تغییر ندهد ، به توحید اهانت شده . در سوره اعراف در شرح وظایف پیامبر اکرم می خوانیم : « مردم را امر به معروف و نهی از منکر می کند» (اعراف/ ۱۵۷) چه معروفی از یکتا پرستی خداوند مهمتر و چه منکری از اطاعت طاغوت بدتر است؟! در قرآن می خوانیم ؛وظیفه تمام پیامبران نسبت به مردم ،دعوت به بندگی خدا و دوری دادن آنان از طاغوت است (نحل/۳۶). امام حسین (علیه السلام) هدف از قیام خود را چنین می فرماید : آیا نمی بینید به حق عمل نمی شود و از باطل جلوگیری به عمل نمی آید؟ (قرآنتی.ص ۱۸). در جای دیگر می فرماید : من بنا دارم امر به معروف و نهی از منکر کنم ، می خواهم در دین جدم اصلاح کنم

(بهرزلیک). حضرت علی (علیه السلام) می فرماید : امر به معروف و نهی از منکر مصلحت عام است

برکات امر به معروف و نهی از منکر

امیربیان علی (علیه السلام) فرمود : هر کس منکر و خلافی را دید و قلبا از آن ناراحت شد، همانا از قهر خدا نجات پیدا کرده و تن به سلامت برده است و هرکس با زبان از کار خلاف نهی کرد به پاداش رسیده و چنین کسی از الطاف خداوند بهره مند خواهد شد. پیامبر (صل الله علیه و آل وسلم) فرمود: بهترین مردم کسی است که مردم را به معروف دعوت کند و اگر کسی در برابر معروف هیچ گونه احساسی نداشته باشد انسانیت او دگرگون شده است به گونه ای که دیگر هیچ حرف خیری را نمی پذیرد. (نهج الفصاحه، جمله ۸۴۹۹ خیر الناس) حضرت علی (علیه السلام) در جایی به فرزندش فرمود: امر به معروف کن تا اهل معروف باشی (کریمی جهرمی، ص ۹۱) امر و نهی کننده شریک در پاداش کار خواهد بود بدون آنکه از اجر دیگری کاسته شود (قرآنتی، ص ۳۵).

قرآن کریم می فرماید: "اگر مردم مناطق ایمان آورند و تقوا پیشه کنند که یکی از مصادیق تقوی امر به معروف و نهی از منکر است از آسمان و زمین برکاتی خواهیم گشود". (اعراف/۹۶). امام باقر (علیه السلام) می فرماید: "با امر به معروف و نهی از منکر کسبها حلال و زمینها آباد می شود" (تفسیر نمونه، ج ۳، ص ۳۸).

قرآن جامعه ای را رستگار می داند که گروه ویژه ای برای امر به معروف و نهی از منکر داشته باشند (آل عمران/۱۰۴) و در جای دیگری می فرماید: نشانه بهترین جامعه آن است که امر و به معروف و نهی از منکر زنده باشد (آل عمران/۱۱۰) و به صراحت بیان می دارد هنگام عذاب، تنها

ناهیان از منکر نجات پیدا می کنند و بقیه مردم خواه گناهکار و خواه افراد ساکت و بی تفاوت گرفتار قهر خدا می شوند (اعراف/۱۶۴) و از آثار سیاسی این فریضه الهی حضرت امیر(علیه السلام) می فرمایند: پشتوانه مومنان و وسیله تحقیر کفار امر به معروف و نهی از منکر است. (قرائتی، ص ۳۷).

آثار امر به معروف و نهی از منکر :

اجتماعی:

- الف: اجرای احکام اسلام
- ب: عدالت اجتماعی
- ج: سازندگی
- د: استواری نظام اسلامی
- ه:
- و: خیر و سلامتی
- ز: قدرتمندی مومنان
- ح: تضعیف جبهه نفاق
- ط: پاکیزگی کسب و کار
- ظ: مصلحت عمومی جامعه

فردی :

- الف: دنیوی
- ۱ - سلامتی دین و دنیا
- ۲ - نصرت الهی
- ۳ - کم نشدن عمر و روزی
- ۴ - نجات از بلاها
- ۱ - خشنودی
- ۲ - فلاح و رستگاری

ب : اخروی ۳ - ثواب فراوان

۴ - رهایی از دوزخ

۵ - بهشت برین

آثار ترک امر به معروف و نهی از منکر

هرکس ترک امر به معروف و نهی از منکر کند پس اعلان جنگ و مقابله با خداوند می کند(بهروز لک،ص۵۵). باعث تسلط اشرار می شود طبق روایات به عدم استجابت دعا «خوبان شما می خوانند و به آنها جواب داده نمی شود» حضرت رسول می فرمایند: " اگر می خواهید عزت داشته باشید و دیگران روی شما حساب کنند امر به معروف و نهی از منکر را ترک نکنید". ارزش و اهمیت مسلمان بودن از دست می رود و سرنوشت را دیگر ملل به دست می گیرند. در گسترش گناه شریک محسوب می شود و جزء فاعلان منکر محسوب می شود(بهروز لک،ص۵۷). قرآن می فرماید « و لکم فی القصاص حیوه یا اولی الباب » (بقره/۱۷۹). اگر در برابر قاتل ایستادید و او را به قصاص رساندید زنده اید وگرنه، مرده اید .

سکوت در برابر گناه نشانه ضعف، ترس، یاس و نداشتن تعهد نسبت به دین و جامعه و اصلاحات است و به گفته ی پیامبر(صل الله علیه وآل وسلم) سکوت در برابر گناه نوعی بدعت است . در سوره "عصر" می خوانیم: « کسانی که با ایمان و عمل صالح باشند ولی ساکت باشند و دیگران را به حق وپشتکار سفارش نکنند در خسارت قرار گرفته اند ». در آیه ۲۵۱ سوره مبارکه بقره می خوانیم « اگر گروهی از مردم جلوی فتنه و فساد دیگران را نگیرند همه زمین به فساد کشیده می شوند .» امام صادق (علیه السلام) فرمود: « خداوند فرشتگانی را برای عذاب گروهی فرستاد، آنها آمدند و دیدند که مردم به دعا گریه مشغولند از خداوند دلیل عذاب را پرسیدند خطاب آمد: زیرا آنها اهل گریه و دعا

هستند ولی نسبت به مفسد جامعه بی تفاوتند». حضرت علی(علیه السلام) فرمود: « خداوند امتهای پیشین را لعنت نکرد مگر به دلیل رها کردن امر به معروف و نهی از منکر.» در قیامت ترک کنندگان این فرضیه مهم در قیافه بوزینه و خوک ظاهر می شود و حضرت رسول(صل الله علیه و آل وسلم)

فرمایید: به خاطر آن است که قدرت نهی از منکر داشته اند ولی با گناهکاران سازش کردند. (قرآنی ص ۷۲). امام باقر (علیه و السلام) می فرماید با امر به معروف و نهی از منکر کسبها حلال و زمینها آباد می شود(تفسیر نمونه، ج ۳، ص ۳۸).

قرآن جامعی را رستگار می داند که گروه ویژه ای برای امر به معروف و نهی از منکر داشته باشند(آل عمران/۱۰۴) و در جای دیگری می فرماید نشانه بهترین جامعه آن است که امر و به معروف و نهی از منکر زنده باشد (آل عمران/۱۱۰) و به صراحت بیان می دارد هنگام عذاب ، تنها ناهیان از منکر نجات پیدا می کنند و بقیه مردم خواه گناهکار و خواه افراد ساکت و بی تفاوت گرفتار قهر خدا می شوند (اعراف/۱۶۴) و از دیگر آثار سیاسی این فریضه الهی حضرت امیر(علیه و السلام) می فرمایند: پشتوانه مومنان و وسیله تحقیر کفار امر به معروف و نهی از منکر است (قرآنی، ص ۳۷).

امر به معروف و نهی از منکر را ترک نکنید که اشرار بر شما مسلط می شوند، پس هر چه دعا کنید مستجاب نمی گردد(خرمی مشکانی ص ۵۱۵).

نتیجه گیری

امر به معروف و منکر دو تعبیر کلیدی از مهمترین هدف های مثبت و منفی جایگاه اسلامی بود و جایگاهی ویژه و مهم در اندیشه و عمل اسلامی دارند. امر به معروف و نهی از منکر معیار برتری امت اسلامی تداوم و پویایی آن و خصلت بارز مؤمنان است. سیره معصومین (علیهم السلام) در

گفتار و کردار تأکید بر این امر بوده.

اهمیت این فریضه مهم مقتضی آن است که جامعه اسلامی همواره نسبت به ماهیت، شرایط و آثار و برکات آن آگاهی کامل و صحیح داشته و خود بدان پایبند و متصف باشد.

در موارد بسیاری عدم پایبندی به امر به معروف و نهی از منکر از عدم شناخت صحیح آن و آثار و برکات مترتب بر آن امر بوده است. اهمیت این فریضه مهم مقتضی آن است که جامعه اسلامی همواره نسبت به ماهیت، شرایط و آثار و برکات آن آگاهی کامل و صحیح داشته و خود بدان پایبند و متصف باشد.

شرایط و آثار و برکات آن آگاهی کامل و صحیح داشته و خود بدان پایبند و متصف باشد. در اساس نهضت حسینی بر امر به معروف و نهی از منکر بوده است. و نشأت می گیرد.

اساس نهضت حسینی بر امر به معروف و نهی از منکر بوده

امام حسین (علیه السلام) با درایت برتر خویش به وظیفه و مأموریت الهی خویش در زمانه خود عمل کرده و اسوه آمران به معروف و ناهیان از منکر گردید و ارزش و جایگاه امر به معروف و نهی از منکر را بالا برده و فهم صحیح آن رابه جهانیان شناسانید. سنت الهی بر این قرار گرفته است که سرنوشت جوامع رابه عملکرد خود آن هامشروط کرده وحتی جامعه مومنان در صورت بی توجهی به این ارزش هاموجب از بین رفتن نعمت هاوظهوربلیا خواهند شد. بدین جهت مهم ترین آموزه ی اسلامی برای جامعه امروزایران و جهان تلاش همگانی برای پایبندی به این اصل بود و ضرورت دادرنسل جوان امروزکه آرمان جامعه ی مطلوب اسلامی رادردهن خویش میپروراند دراین زمینه باشناخت صحیح ماهیت این اصل و شرایط واقتضانات آن پیشگام وپیشروباشد. وباشد که مانندابوذرکه به خاطر نهی

از منکر تبعید شد و در غربت ربنه جان داد ابو ذوار در تحقق دولت سراسر معروف امام عصرمان سرآمد باشیم
انشاء الله..

منابع و مأخذ

۱. بهروز لک غلامرضا (۱۳۸۹). امر به معروف و نهی از منکر. چلچراغ حکمت. دفتر بیست و هشتم. انتشارات. تهران. کانون اندیشه ی جوان.

۲. تفسیر نمونه جلد

۳. خرمنی مشگانی (۱۳۸۸). راز خوشبختی در کلام امیرالمومنین (علیه السلام). انتشارات مرسل. ص ۵۱۵.

۴. قرآنی محسن. (۱۳۸۸). امر به معروف و نهی از منکر. ناشر مرکز فرهنگی درس های از قرآن.

۵. قرآنی محسن. (۱۳۸۶). تفسیر سوره ی لقمان. چاپ چهارم. ناشر معاونت فرهنگی دانشگاه آزاد مرکز فعالیت های قره ن و عترت. ص ۵۶

۶. مرکز تحقیقات اسلامی نمایندگی ولی فقیه در سپاه. (۱۳۷۱). چاپ اول. ناشر نمایندگی ولی فقیه در سپاه.

۷. آیت الله کریمی جهرمی. (۱۳۸۴). به سوی مدینه فاضله. چاپ دوم. نشر راسخون. ص ۹۱

۸. قرآن کریم